

Оксана НАДЮКОВА

м. Остроз

ФЕНОМЕН СТРАХУ В ЯПОНСЬКІЙ КУЛЬТУРІ НА ПРИКЛАДІ СУЧАСНОГО КІНО

У статті проаналізовано феномен страху в японській культурі на прикладі кіно. Адже саме цей артефакт репрезентує в наш час широкий спектр можливостей відчувати страх чи огиду. Виділено конкретні риси та особливості японського хоррору як втілення національних традицій та трактувань феномену страху.

The article analyzes the phenomenon of fear in the Japanese culture on the example of cinema. This artifact presents wide possibilities to feel fear or disgust nowadays. The author of the article points out features of the Japanese horror as the embodiment of the national traditions and understanding of the phenomenon of fear.

Східний, азійський світ для європейців, як би не намагалися вони до нього наблизитись, все ж, завжди залишається іншим, чужим і досі багато в чому незрозумілим. Японська культура, хоч і є традиційною та архаїчною, загадкова для нас. Відрізняємося ми не тільки менталітетом, а й історією, яка сформувала життєвий устрій, релігійні уявлення, та й культуру загалом. Сучасне мистецтво – і зокрема кіно – демонструє це якнайкраще. Адже навіть типові фільми європейських країн вже давно мають свої визначені характеристики (ми, наприклад, звикли до нестандартності і чи то елітарності, чи просто незрозумілості французького кінематографу). Так, суттєво відрізняється і японське кіно, а особливо – фільми жахів. Для нас, людей, що звикли до вже банального на сьогодні американського хоррору, поява таких відомих японських фільмів як “Дзвінок” чи “Прокляття” стала в першу чергу шокуючою. Вони змогли налякати навіть затятих “поціновувачів” жахів. І все це тому, що у цих фільмах присутнє все, чого до їх появи аж ніяк не можна було

знайти у жодному голлівудському фільмі жанру хоррор.

Як відомо, японська культура насичена міфами та вірою в духів. Можна заперечити, що цим нікого не здивуєш, адже, наприклад, слов'янська демонологія також багата. Проте, очевидно, християнство справило належний вплив на віру в демонологічні створіння, і в наш час важко знайти її відбитки на мистецтві. Японська ж культура здавна наповнена не тільки вірою в сильних і чомусь далеко не завжди добрих надприродних істот, але й відповідними оберегами, що виконують захисну функцію. Від злих і надзвичайно сильних духів, перед якими людина абсолютно беззахисна, важко сховатися, тому краще з ними не стикатись. Це чудово показано в японських фільмах жахів. І мова в них іде не про якісь древні прокляття чи духів, які могли ходити тільки по прямих лініях і від яких можна захиститися стіною – йдеться про ірраціональне зло, яке лякає своєю незрозумілістю і нерозгаданістю.

Проте не можна не відзначити, що традиційні персонажі японської демонології фактично не зустрічаються у фільмах жахів – вони не можуть налякати сучасну людину. Виняток становить хіба “снігова жінка”, яку можемо зустріти у фільмі “Кайдан” Масакі Кобаясі. Треба сказати, що в японській мові є таке поняття як “юме-моногатарі”, що означає “розповідь про сновидіння”, а також “література снів” [4]. Під цим терміном головним чином розуміються історії про таємничі та загадкові події. Є також і ще одна назва такого роду літератури – а саме та, яку використав згаданий вище режисер для свого фільму – жанр кайдан (досл. “розповідь про загадкове та жахливе”, “розповідь про дивовижне”). В традиційній, ще середньовічній японській фантастиці найчастіше зустрічається саме не так страшне, як дивне. Тому, можливо, і фільм “Кайдан” є дійсно не страшним, а швидше нагадує збірку легенд.

Щодо фільмів, які в наш час давно стали вважатися класикою японських жахів, то в них не зустрічаються традиційні персонажі архаїчної міфології. Здавалося б, усе банальніше – невинна жертва чи то маніяка, чи просто свого чоловіка мститься у дуже жорстокий і страшний спосіб. Саме тут виявляє себе повною силою японське мистецтво налякати – зло, як

зазначають любителі такого кіно на різноманітних форумах, не має ні початку, ні кінця, воно ірраціональне і не має жодного пояснення. Сучасні дослідники називають такі фільми жанром неокайдан. В порівнянні з класичним кайданом 50-60-х років, сучасні історії прогамно урбаністичні і показують своїх героїв більш самотніми і незахищеними перед безоднею потойбічного і незрозумілого. “Якщо вірити неокайданам, – пише А. Артюх в статті “Миський кайдан”, – сучасна Японія – киплячий котел зі страхів і фобій перед світом мертвих, загасити який не допомагає накоплений віками релігійний досвід” [1]. Найбільше лякає те, які прийоми використовують режисери для досягнення головної мети – довести глядача до жаху. Варто виділити деякі з них:

1. Перш за все, це те, до чого ми, дивлячись американський хоррор, абсолютно не звикли. Фактично всі події голлівудських фільмів жахів відбуваються вночі, в темряві, після чого недосвідчений глядач, можливо, дійсно почне її боятись. В японському ж кіно жах всеохопний – тут не потрібна ніч, щоб зміг діяти демон, дух – основний чинник страху. Він може з’являтися перед героями навіть удень, більше того – в багатолюдних місцях, його навіть бачити можуть декілька людей одночасно, і він просто наводить на них жах своєю незрозумілістю і таємничістю.

2. Чудовим прийомом для того, щоб налякати, є використання дитячих образів. Діти завжди асоціюються із чимось чистим, навіть святим, невинним. Японські ж фільми насичені “дітками-демонами-духами”, які часто мають біля себе ще й kota. А ця тварина символізує “нечисть” не тільки в європейській культурі – японські легенди розповідають про неї як про перевертня... Не варто говорити, як лякає маленький хлопчик з яскраво виділеними чорними очима, який або сам нявкає, або ходить поряд із чорним котом. З іншої точки зору, це виглядає певною мірою демонічно. Пригадаймо сцену з фільму “Прокляття”, де одна з героїнь, сидячи в ресторані, відчуває, що під столом щось торкається її ніг. Коли вона піднімає скатертину, то бачить маленького хлопчика з мертвотним кольором шкіри, який вже кілька днів поспіль переслідує її. Не можна сказати,

що ця картина лякає, а проте залишає тривале неприємне відчуття чиеїсь присутності і біля самого глядача.

3. В японських фільмах зло часто з’являється з води. Це не дивно для будь-якої культури – адже вода здавна вважається провідником у інший світ. Такий прийом використовує і американський кінематограф. Але і тут японці вирізнилися – вода у їхніх фільмах має темний, іржавий колір і ніби таїть в собі щось демонічне, наприклад, привид маленької дівчинки, яка хоче знайти собі маму і втопити справжню дочку жінки, що “претендує” на цю роль. (“Темні води”).

4. Визначальною характеристикою японських жахів є чорне довге волосся, яке зазвичай закриває обличчя персонажа. Саме таким чином добре досягається потрібний ефект – адже тут глядач починає сам домальовувати портрет привида (а після перегляду американських жахів з маніяками і демонами-виродками, нічого, крім якоїсь потвори, на думку не спадає). Тут ми самі починаємо себе залякувати ще більше, витворюючи в уяві жахливі обличчя. Для досягнення більшого ефекту іноді використовуються також очі – не менш жахаючі, ніж весь таємничий і – головне – незрозумілий образ страшного персонажа.

5. Модною тенденцією японського фільму жахів є також звертання до засобів техніки. Нерідко привиди чи прокляті приходять у фільмі через телефон чи телевізор – засіб, без якого важко уявити повсякденне життя. Це справляє неабиякий ефект на глядачів, які потім часто зізнаються у тому, що після перегляду фільму і самі лякаються телефонного дзвінка.

6. Варто звернути увагу і на те, без чого важко уявити традиційний фільм – нехай це будуть жахи чи триллер – щасливе закінчення. До цього ми однозначно звикли і чекаємо, що зло буде переможене – не важливо, в який спосіб. Проте японський фільм ніколи не представляє такого. Закінчення, навпаки, показує, що втілення зла продовжуватиме діяти далі. Це справляє тривалий “неприємний осад” довго після перегляду фільму і ніби підтверджує всеохопність жаху та зла.

7. Не можна не згадати і одну з визначальних рис будь-якого кіно – музику. Фільм без музики – це щось неповне. Проте японські жахи заповнені навіть не музикою, а чи тишею, чи

дивними і неприємними звуками – скрипом, тихим спотвореним муркотінням чи тріском тощо. Як відомо, музика суттєво доповнює фільм, готує глядача до певних епізодів. Тому вона (або ті дивні звуки, які використовує японський кінематограф) грає чималу роль у залякуванні глядачів.

Японські фільми жахів, такі нетрадиційні для нас, справді здатні налякати. Вони доводять, що для цього не потрібно відривати у героїв частини тіла, катувати їх чи заливати знімальний майданчик кров'ю. Значно більшого ефекту можна досягти шляхом тихого шурхоту чи тріску і неприємного тиску на психіку. Так, японські жахи залишають тривалий ефект, можна сказати, травмують глядача і навіть здатні переслідувати його після закінчення перегляду.

Література:

1. Артюх А. Городской кайдан // Искусство кино. – № 11, 2002 // <http://www.japantoday.ru> (15. 03. 08).
2. Белорусов С. Страх, фобии и панические атаки. Психология страха. Что такое паника и паническая атака // <http://www.vitasite.ru> (29. 11. 07).
3. Быков Д., Григорюева Ю. Нездешний страх // <http://www.subscribe.ru> (20. 04. 08).
4. Быков Д. Нездешний страх, или о японских фильмах ужасов // <http://www.club.bezdna.ru> (19. 03. 08).
5. Взлет популярности японского жанрового кино // <http://www.arthouse.ru> (10. 05. 08).
6. Исканов А. Как снять свой собственный фильм ужасов // <http://www.horrorsite.ru> (07. 05. 08).
7. История создания фильмов ужасов // www.kinopoisk.ru (06. 05. 08).
8. Почему люди любят фильмы ужасов // <http://www.ukr/net> (15. 04. 08).
9. Саспенс // <http://www.wikipedia.ru> (06. 05. 08).
10. Такаши Шимицу // <http://www.arthouse.ru> (10. 05. 08).
11. Что такое “Японский театр ужасов”? // <http://www.arthouse.ru> (10. 05. 08).
12. Щербатих Ю. Негативне значення страху для людини // *Ї. Незалежний культурологічний часопис. Страх.* – № 37, 2005 // <http://www.ji.lviv.ua>.
13. Evilly. Кіножахи від німого Дракули до giallo // *Ї. Незалежний культурологічний часопис. Страх.* – № 37, 2005 // <http://www.ji.lviv.ua>.